

УДК 346.5

САРАНЮК В.І., суддя Вищого господарського суду України

**ДО ПОРЯДКУ АВТОМАТИЗОВАНОГО ДОКУМЕНТООБІГУ
У РОЗПОДІЛІ СУДОВИХ СПРАВ**

Анотація. Про переведення розподілу судових справ із автоматичного у автоматизований режим.

Аннотация. О переводе распределения судебных дел из автоматического в автоматизированный режим.

Summary. On transfer of distributing of legal cases from automatic mode into the automated one.

Ключові слова: судовий процес, режим розподілу судових справ.

У ст. 129 Конституції України однією із засад судочинства проголошено гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами [1]. Глава 5 “Фіксація цивільного процесу” Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.04 р. № 1618-IV регулює питання власне фіксування судового процесу, порядку складання і оформлення протоколів, подання та розгляду зауважень та протоколи судового засідання. Положення про використання технічних засобів містять також Закон України “Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України” від 21.06.01 р. № 2539-III (ст. 44 та ст. 811), Кодекс адміністративного судочинства України (ст. 12) [2], Інструкція про порядок фіксування судового процесу технічними засобами в загальних судах, затверджена у Мін’юсті України від 08.08.05 р. [3].

Метою роботи є удосконалення порядку розподілу судових справ.

Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах” від 05.06.09 р. № 1475-VI [4] та Законом України “Про судоустрій і статус суддів” від 27.07.10 р. № 2453-VI [5] було передбачено введення системи автоматизованої системи документообігу.

Згідно з ч. 3 ст. 15 “Одноособовий та колегіальний розгляд справ” Закону України “Про судоустрій і статус суддів” у судах загальної юрисдикції функціонує автоматизована система документообігу. Далі йдеться, що автоматизованою системою документообігу визначається персональний склад суду для розгляду конкретної справи. При визначенні персонального складу суду для розгляду конкретної справи автоматизованою системою документообігу забезпечується врахування ступеня завантаженості кожного судді, спеціалізації, а також вимог процесуального закону (ч. 4 ст. 15). З тексту цієї статті випливає, що персональний склад суду визначається у автоматизованому режимі. Але потім говориться про те, що розподіл справ здійснюється автоматично.

Функціонування автоматизованої системи документообігу передбачено усіма чинними процесуальними кодексами України. Так, у Кримінально-процесуальному кодексі України міститься ст. 16-2 “Автоматизована система документообігу суду”, в якій записано, що в суді функціонує автоматизована система документообігу суду, що забезпечує:

- 1) об’єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді;
- 2) надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ, учасниками процесу яких вони є;

- 3) централізоване зберігання текстів вироків, постанов, ухвал та інших процесуальних документів;
- 4) підготовку статистичних даних;
- 5) реєстрацію вхідної і вихідної кореспонденції та етапів її руху;
- 6) видачу вироків, ухвал, постанов суду та виконавчих листів на підставі наявних у системі даних;
- 7) передачу справ до електронного архіву.

Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється автоматизованою системою документообігу суду під час реєстрації відповідної кримінальної справи, скарги, подання чи іншого процесуального документа за принципом вірогідності, який ураховує кількість справ, що знаходиться на розгляді у суддів, заборону брати участь у перевірці вироків, ухвал та постанов для судді, який брав участь в ухваленні вироку, ухвали та постанови, про перевірку яких порушується питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відраженні та закінчення терміну їх повноважень. Справи розподіляються з урахуванням спеціалізації суддів. Після визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи внесення змін до реєстраційних даних щодо цієї справи, а також видалення цих даних з автоматизованої системи документообігу суду не допускається, крім випадків, установлених законом.

Доступ до автоматизованої системи документообігу суду надається суддям та працівникам апарату відповідного суду згідно з їх функціональними обов'язками.

Несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду має наслідком відповідальність, установлену законом.

Статті відповідного змісту є і у Кодексі адміністративного судочинства, Цивільному процесуальному та Господарському процесуальному кодексах. При цьому функціонування автоматизованої системи документообігу передбачається у судах як першої, так і вищих інстанцій. Наприклад, у ст. 111-20 ГПК “Перевірка Вищим господарським судом України відповідності заяви про перегляд судових рішень господарських судів вимогам цього Кодексу” записано, що заява про перегляд судового рішення господарського суду, яка надійшла до Вищого господарського суду України, реєструється у день її надходження та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, визначеному автоматизованою системою документообігу суду.

Як зазначається у ч. 5 ст. 15 “Одноособовий та колегіальний розгляд справ” Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, Положення про автоматизовану систему документообігу затверджується Радою суддів України за погодженням з Державною судовою адміністрацією України з урахуванням специфіки спеціалізації судів.

У Положенні про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженому рішенням Ради суддів України від 26.11.10 р. № 30 [6], регламентується порядок автоматичного розподілу судових справ. Відповідно до Положень автоматичний розподіл судових справ здійснюється на підставі внесеної до автоматизованої системи інформації з урахуванням спеціалізації суддів. При цьому спеціалізація суддів визначається рішенням зборів суддів відповідного суду. Якщо судова справа підлягає розгляду (перегляду) колегією суддів, то при автоматичному розподілі судових справ автоматизованою системою в місцевому суді призначається головуючий суддя, а в судах апеляційної та касаційної інстанцій – суддя-доповідач з числа всіх суддів відповідного суду з урахуванням їх спеціалізації (за її наявності). Справа розглядається колегією суддів, до складу якої входить призначений автоматизованою системою головуючий суддя або суддя-доповідач. Засади формування колегії суддів визначаються зборами

суддів відповідного суду з унеможливленням впливу на формування осіб, зацікавлених у результатах судового розгляду справи.

Для перевірки Верховним Судом України відповідності заяви про перегляд судового рішення, яка надійшла до відповідного вищого спеціалізованого суду, вимогам процесуального закону при автоматичному розподілі справ автоматизованою системою у вищих спеціалізованих судах призначається суддя-доповідач. Перевірка заяви здійснюється відповідно до вимог процесуального закону. Питання про допуск судової справи до провадження вирішується колегією суддів у складі п'яти суддів, до складу якої входять призначений автоматизованою системою суддя-доповідач і чотири судді, які не приймали рішення, що оскаржується. Засади формування колегії суддів у цьому випадку визначаються зборами суддів відповідного суду.

У разі неможливості виконання суддею, який входить до складу колегії суддів, обов'язків судді (тимчасова непрацездатність, відрадження, відпустка тощо), який не є головуючим суддею (суддею-доповідачем) у справі, повторний автоматичний розподіл судових справ не здійснюється. Заміна відсутнього судді, який входить до складу колегії суддів, здійснюється відповідно до встановлених засад формування складу колегій суддів. В той же час повторний автоматичний розподіл справи у визначених законодавством випадках (відвід, самовідвід судді, недопустимість повторної участі судді в розгляді справи, відсутність допуску або дозволу до роботи з документами, що містять інформацію з обмеженим доступом тощо) здійснюється за письмовим розпорядженням керівника апарату суду (п.п. 3.1.12, 3.1.13 Положення).

При автоматичному розподілі судових справ, йдеться далі у Положенні, використовується та враховується така інформація:

- спеціалізація (за наявності);

- кількість судових справ, що надійшла на розгляд судді;

- кількість фактично відпрацьованого робочого часу (в днях);

- коефіцієнт складності категорій судових справ;

- коефіцієнт, що враховує форму участі судді у розгляді судової справи;

- категорія судової справи за загальним рядком відповідної форми звіту, що затверджується ДСА України, або загальним рядком класифікатора;

- наявність у судді повноважень для здійснення правосуддя на момент розподілу судових справ;

- наявність обставин, що виключають або не допускають повторної участі судді (складу суду) у розгляді судової справи відповідно до законодавства;

- наявність у судді допуску до державної таємниці;

- наявність у судді дозволу на розгляд судових справ з грифом “Для службового користування”;

- відсоток справ, що підлягає розгляду суддею, в разі виконання ним інших повноважень, не пов'язаних із здійсненням правосуддя;

- участь у роботі з допуску справ до провадження у Верховному Суді України.

Основним критерієм є річне навантаження суддів. Визначення річного навантаження здійснюється з урахуванням:

- кількості судових справ, що надійшли на розгляд за період;

- кількості фактично відпрацьованого робочого часу за період;

- коефіцієнта складності судових справ, що надійшли за період, за спеціальною формулою (п. 3.1.14 Положення).

Коефіцієнт складності категорій судових справ, виконання суддею інших повноважень, не пов'язаних із здійсненням правосуддя, відсоток адміністративних посад

тощо визначаються зборами суддів відповідного суду. Коефіцієнт, що враховує форму участі судді в розгляді судової справи, визначається зборами суддів відповідного суду.

Автоматичний розподіл справ, пов'язаних із виборчим процесом, процесом проведення референдуму, а також судових справ про встановлення або усунення обмежень щодо реалізації права на мирні зібрання, здійснюється з урахуванням навантаження судді судовими справами відповідних категорій за поточний день (п. 3.2. Положення).

Результатом автоматичного розподілу судових справ є протокол розподілу судових справ між судьями для відповідних судів. Протокол створюється автоматизованою системою автоматично. Доступ для коригування інформації у протоколі блокується. Внесення змін, видалення реєстраційних даних щодо конкретної судової справи не допускається, крім випадків, установлених законом. Усі зміни та видалення реєстраційних даних фіксуються автоматизованою системою автоматично.

У разі колегіального розгляду судової справи судом до протоколу автоматично вносяться прізвища суддів, які входять до складу колегії, із зазначенням прізвища головуючого судді та/або судді-доповідача. Протокол зберігається в автоматизованій системі та роздруковується за необхідності (за клопотанням осіб, які беруть участь у судовій справі, тощо).

Вищезазначеним документом передбачено і дії працівників суду у разі настання форс-мажорних обставин. Так, у п.п. 3.10.1 йдеться про те, що знеструмлення електромережі суду, вихід з ладу сервера автоматизованої системи та інші умови, що впливають на безперебійність та функціонування автоматизованої системи, відповідно до Положення фіксуються актами, складеними в порядку, визначеному головою відповідного суду, із зазначенням у них дати, часу настання та закінчення дії відповідних обставин, причин виникнення, заходів, вжитих для їх усунення. Автоматичний розподіл судових справ між судьями здійснюється невідкладно після налагодження роботи автоматизованої системи або на наступний робочий день після усунення зазначених у п.п. 3.10.1 Положення обставин (п.п. 3.10.2).

У разі настання обставин, зазначених у п.п. 3.10.1 Положення, розподіл судових справ, які за законом мають розглядатися невідкладно з метою недопущення порушення конституційних прав громадян (справи, пов'язані із виборчим процесом, вирішення питання про обрання міри запобіжного заходу у вигляді взяття під варту тощо) здійснюється головою суду з дотриманням принципів черговості до усунення відповідних обставин (п.п. 3.10.3).

За порушення зазначеного порядку передбачається кримінальна відповідальність. Згідно з ст. 376-1 “Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду” Кримінального кодексу України [7] умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду, чи інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчинене службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, або іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду, – караються штрафом від шестисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб, – караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або

позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років.

В той же час, запровадження автоматичного розподілу судових справ призводить до виникнення певних проблем. По-перше, це значне збільшення витрат на відправлення судочинства. Виникає додаткова матеріальна складова – комп’ютерна техніка; суттєво збільшуються витрати на обслуговування системи (техніко-обслуговуючий персонал), контроль за додержанням встановленого порядку її функціонування. По-друге, це нерівномірний розподіл судових справ, здійснюваний без участі людини. Зафіксовані систематично повторювані масові випадки у всіх судах (включаючи суди вищих рівнів), коли частина суддів працює з великим перевантаженням, а частина не одержує зовсім ніяких справ. Це створює серйозні перешкоди для функціонування судів. По-третє, як правильно відзначають фахівці, у розробленому варіанті система не враховує деякі важливі критерії, що не піддаються, як правило, формалізації. До таких відноситься, зокрема, критерій терміновості та важливості справи. Також не береться до уваги той фактор, що в багатьох судах вже накопичено тисячі невіршених справ. Програма має на меті забезпечувати розгляд лише тих справ, що надійдуть з моменту вступу закону в силу. За таких умов судді не можуть покладатись на допомогу штучного інтелекту. Це є перешкодою для реалізації права на судовий захист. По-четверте, за умови тотальної недовіри суддям, яка виникає з введенням автоматичного розподілу судових справ, надзвичайно важко працювати. Дійсно, як можна довіряти суддям відправлення правосуддя, якщо ми не довіряємо найбільш досвідченим і кваліфікованим з них (а такими є, як правило, голови судів) розподіл справ?

Одержання такого роду негативних наслідків є, на наш погляд, закономірним і досить передбачливим результатом. Скоріше за все, розробники судово-правової реформи не обізнані з теорією автоматизованих систем управління, яка на сьогодні є достатньо розвиненою. Тому ми змушені будемо викласти деякі ази цієї теорії.

Насамперед відмітимо, що треба розрізняти автоматичне виконання трудової функції, що означає перекладення її повністю “на плечі” електронно-обчислювальної машини (далі – ЕОМ), і автоматизовану систему управління (далі – АСУ). В останньому випадку мова йде про систему, складовими якої є ЕОМ та людина. У режим автоматичного виконання переводяться рутинні, часто повторювані функції. Найбільш доцільна така (повна) автоматизація – на технологічному, виробничому рівні. Як відомо, автоматизовані робочі місця створюються для управління технологічним обладнанням. У системах організаційного типу (системах управління людьми) комп’ютер ніколи не повинен приймати остаточні рішення. Остаточне рішення має залишатися за людиною при будь-якому (навіть найвишому) рівні автоматизації. Тобто системи організаційного управління завжди будуть автоматизованими, а не автоматичними. У законах України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах” від 05.06.09 р. та “Про судоустрій і статус суддів” від 27.07.10 р., відповідних статтях процесуальних кодексів також йдеться саме про автоматизовану (а не автоматичну) систему документообігу суду.

Висновки.

Створення автоматизованих систем переслідує що має на меті підвищити якість прийняття рішень за рахунок поєднання того, що є найкращим у людини, тобто в особи, що приймає рішення, та ЕОМ. При цьому доведеним є висновок про те, що на будь-якому етапі технічного розвитку електронний мозок ніколи ні за яких обставин не зможе

повністю замінити людський. А ефективність автоматизації прийняття рішень визначається тим, наскільки саме використовуються сильні сторони особи, що приймає рішення, та ЕОМ, зменшується вплив слабких. Саме для цього і запроваджується людино-машинна система прийняття рішень, розробляються методи, алгоритми, за допомогою яких забезпечувалося б ефективне співробітництво людей і комп'ютерного середовища при підготовці та прийнятті рішень. Такий підхід у даний час широко використовується у найрізноманітніших областях людської діяльності [8].

Виконання функції розподілу судових справ не є винятком. Комп'ютер має допомагати, а не повністю замінити людину у здійсненні цієї функції. Адже оптимальні, ефективні з позицій інтересів суспільства рішення можливі лише у людино-машинній системі, коли машина надає альтернативні прораховані варіанти, а остаточний вибір найкращого має залишатися за людиною.

Отже, як вихід із ситуації, що склалася, доцільно запропонувати перевести розподіл судових справ із автоматичного режиму у автоматизований. Пропонуємо наступний порядок виконання функції розподілу судових справ. Цей розподіл здійснюється ЕОМ за заздалегідь визначеними критеріями. При цьому автоматизованою системою автоматично створюється не менше двох рівноякісних варіантів розподілу судових справ. Ці варіанти фіксуються у протоколі. Але остаточний вибір судді для розгляду конкретної справи повинен залишатися за головою суду. Якщо ж голова суду обере варіант який не передбачений у протоколі, створеному ЕОМ, він має бути готовим обґрунтувати своє рішення.

Використана література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
2. Про судоустрій України : Закон України. – Режим доступу: [//www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
3. Ємельянов В.М., Татаренко В.Б. Державна влада України в боротьбі з корупцією в органах правосуддя // Наукові праці. Державне управління. Політологія. Том 130. Випуск 117.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах : Закон України від 05.06.09 р. № 1475-VI. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 41-42; – № 43; – № 44-45. – Ст. 529.
6. Про Положення про автоматизовану систему документообігу суду : Наказ Державної судової адміністрації України від 26.11.10 р. № 188. – Режим доступу : [//www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SA10027.html](http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SA10027.html)
7. Кримінальний кодекс України : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
8. Коломейко В.В. Проблемы использования неформальной информации в задачах моделирования // УСИМ. – 2001. – № 6. – С. 17-24.

~~~~~ * * * ~~~~~